

Manželka hraběte Hodice ze Slezských Rudoltic a Georg Friedrich Händel

Úvaha o možném osobním setkání hraběnky Žofie
rozené princezny ze Saska-Weißenfelsu (1684–1752)
se slavným hudebním skladatelem

Přednášející:
Pavel Polka, předseda České Händelovy společnosti

Zámek Slezské Rudoltice, knihovna
17. září 2017, 14:00 hodin

P r o g r a m

Georg Friedrich Händel (1685–1759):

Předehra (g moll) k pasticciu “Alessandro Severo”

HWV A¹³ [1738]

Largo.Allegro – Menuet (Andante)

Armonia Atenea

Dirigent: George Petrou

CD nahrávka, 2011 (světová premiéra)

P ř e d n á š k a

? Georg Friedrich Händel:

Chorální kantáta

“Ach Herr, mich armen Sünder straf nicht in deinem Zorn”

(“Ach Pane, netrestej mne, ubohého hříšníka, ve svém hněvu”)

pro soprán, alt, tenor, bas, instrumentální soubor a basso continuo

HWV Anh. B 206

CD nahrávka, 2011 (světová premiéra)

[Podrobnosti ke kantátě včetně textu na stranách 19–24]

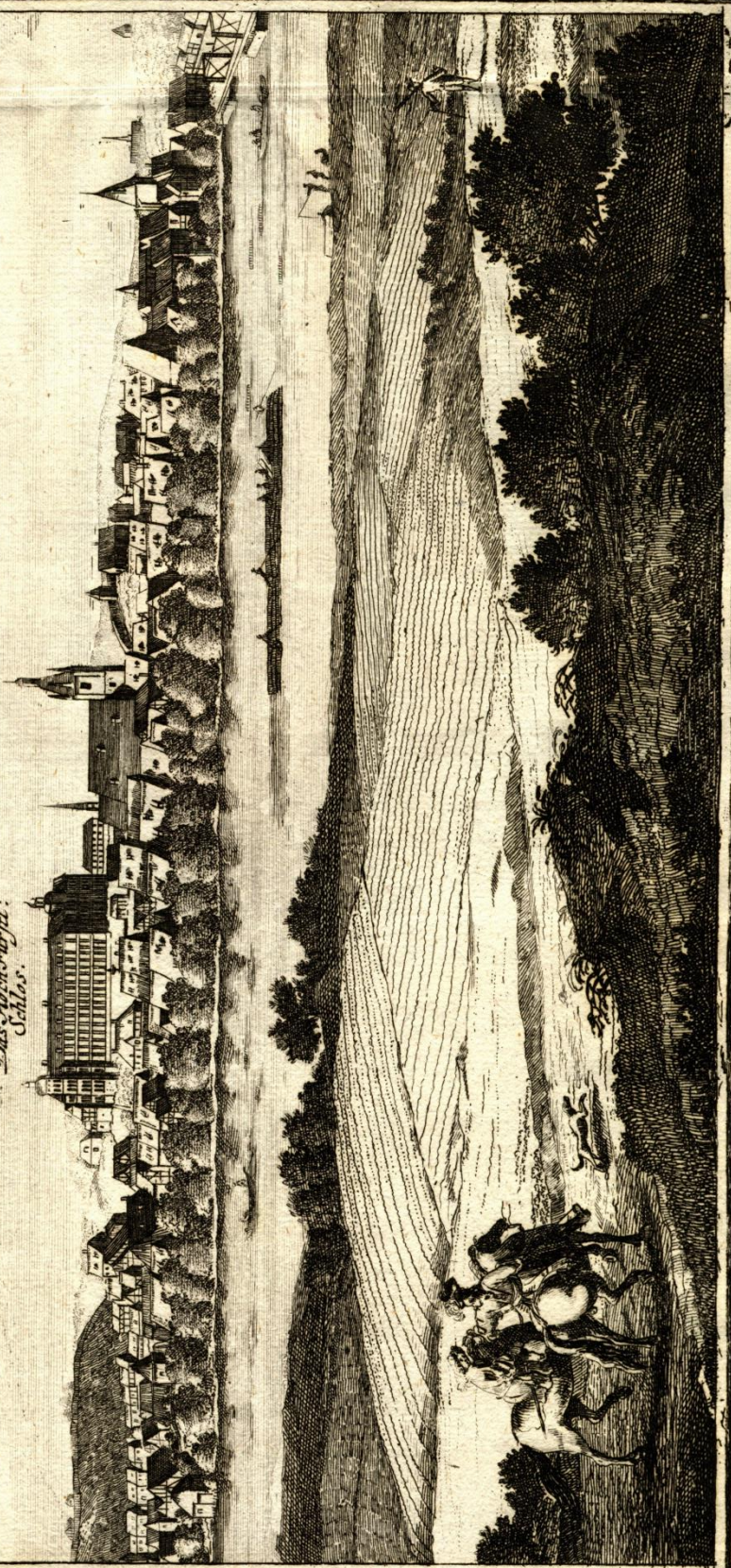

Žofie rozená princezna ze Saska-Weißenfelsu (1684–1752), od roku 1734 choť Alberta Josefa říšského hraběte z Hodic a Volframic (1706–1778). [Podrobnosti k tomuto portrétu jsou uvedeny na stranách 1, 18–19.]

WEISSENFELS
 Ist Weissenfels
 oder Leucopetra
 ligt an der Saale
 in Meissen, Leipzig
 fast gegen über ü.
 ist von mittelneißer
 er Größe. Gleich
 dabey ligt auf dem
 Berg des Schloßs,
 Augustenburg, wo
 ruß der Herzog zu
 Weissenfels residirt.
 Sonsten ist in der
 Stadt ein Gymnast.
 um Maure angelegt
 welches seinem Stell
 ter zu Ehren das
 Augusteum genenet
 wird.

WEISSENFELS
 Eine Hoch Fürstl. Sächsische
 Residenz in Meissen

Das Weissenfels.
 Schloß.

Pohled na Weissenfels, "saské knížecí sídlo v Míšeňsku". List č. 189 ze souboru Gabriela Bodenehra st. (1673–1766) "Europens Pracht und Macht in 200. Kupfer-
 Stücken..." ("Krása a moc Evropy na 200 mědirytinách..."). Augšpurk, kolem roku 1720 (?). 15,4 × 25,0 cm (vyobrazení bez vysvětlivek). Praha, sbírky České
 Händelovy společnosti. – Text vysvětlivek hlásá: „Středně velký Weissenfels, latinsky Weissenfelsa nebo Leucopetra, leží na řece Sále v Míšeňsku téměř na dohled
 z Lipska. Na kopci hned nad městem stojí zámek Augustusburg, na němž sídlí vévoda z Weissenfelsu. Dále zde bylo zřízeno [v roce 1664] význačné gymnázium,
 k počtě svého zakladatele nazvané Augusteum.“ – Na zámku ve Weissenfelsu se dne 2. srpna 1684 narodila princezna Žofie ze Saska-Weissenfelsu; zemřela dne 7. (?)
 května 1752 na zámku ve Slezských Rudolficích.

Manželka hraběte Hodice ze Slezských Rudoltic a Georg Friedrich Händel

Úvaha o možném osobním setkání hraběnky Žofie rozené princezny ze Saska-Weißenfelsu (1684–1752) se slavným hudebním skladatelem

Pavel Polka

Andreas Möller (Møller; 1684–1762?) nebo Ádám Mányoki (1673–1757): Žofie markraběnka z Braniborska-Bayreuthu (Weißenfels, 1684 – Slezské Rudoltice, 1752), rozená princezna ze Saska-Weißenfelsu. Olejomalba na plátně z doby kolem roku 1720. 206,0 × 134,0 cm. Obrazárna starých mistrů, Drážďany, Německo. Inv.č.: Mo 2000. [Další informace o portrétu se nacházejí na stranách 18–19.]

V poslední době, mimo jiné díky kulturním a vědeckým podnikům organizovaným ve Slezských Rudolticích, obci v Osoblažském výběžku s počtem obyvatel o málo větším než pět set, jsme svědky rostoucího zájmu o osobnost Alberta Josefa říšského hraběte z Hodic a Wolframit (Albert Joseph Reichsgraf von Hoditz und Wolframitz; Slezské Rudoltice/Roßwald, 16. května 1706 – Postupim/Potsdam, 18. března 1778), jenž vlastnil slezskorudoltické panství v letech 1741–1778. O hraběti Hodicovi bylo již mnoho napsáno a řečeno v nejrůznějších souvislostech a ani v této úvaze se některým skutečností z jeho života nevyhneme. Naše pozornost bude ovšem zaměřena především na hraběnkou Žofii rozenou princeznu ze Saska-Weißenfelsu (Weißenfels, 2. srpna 1684 – Slezské Rudoltice, 7. [?] května 1752). Její život nebyl o nic méně zajímavý a pestrý nežli život jejího druhého chotě, jímž se dne 14. července 1734 stal, v Bräuningshofu u Erlangenu (?), právě hrabě Hodic, o dvaadvacet let mladší nežli nevěsta, tehdy již padesátiletá. Nutno zdůraznit, že hraběnka Žofie (Sophia), pocházející z vévodské rodiny, se narodila jako princezna a byla tudíž společensky postavená o dosti výše nežli její druhý choť, “pouhý říšský hrabě”, a k tomu ještě nijak zvlášť bohatý.

Podívejme se proto nejprve na rodové zázemí hraběnky Žofie, neboť nás posléze přivede k úvaze o jejím možném osobním setkání s o necelých sedm měsíců mladším hudebním skladatelem Georgem Friedrichem Händelem (Halle nad Sálou, 23. února 1685 – Londýn, 14. dubna 1759). – Jak je z titulu hraběnky Žofie zřejmé, její rodnou zemí bylo Německo, rozdělené v oné době na bezpočet větších či menších feudálních územních celků. Patřila mezi ně i Žofiina domovina, vévodství Sasko-weißenfelské, řadící se rozlohou a významem k drobným državám. Správním střediskem tohoto kousku Saska bylo starobylé město Weißenfels an der Saale (Weißenfels nad Sálou; latinsky Leucopetra), ležící něco málo přes 30 kilometrů jihozápadně od centra veletržního Lipska, s monumentálním raně barokním rezidenčním zámkem Neu-Augustusburg (Neue Augustusburg). A právě v prostorách vévodského weißenfelského zámku, mohutné trojkřídle dvouposchod'ové budovy s divadelním sálem v jižním bočním křídle, otevřeným v listopadu 1685 (nazývaným “Komödiensaal”), a s kostelem N. Trojice v severním bočním křídle, se princezna Žofie narodila. Jejím otcem byl vévoda Johann Adolf (Adolph) I. ze Saska-Weißenfelsu (1649–1697), matkou Johanna Magdalena (1656–1686), dcera vévody Friedricha Wilhelma II. ze Saska-Altenburku (1603–1669). Svatba jmenovaných rodičů proběhla v Altenburku roku 1671. V rozmezí let 1673–1685 porodila Johanna

Magdalena celkem jedenáct dětí. Z nich se sedm (tři synové a čtyři dcery) dožilo dospělosti, zatímco čtyři (všichni synové) zemřely krátce po příchodu na svět: žádné se nedožilo ani jednoho roku, přičemž jeden z těchto nebožtíků odešel na věčnost již v den porodu.

Vévodové ze Saska-Weißenfelsu příslušeli k albertinské větvi dynastie Wettinů, starého saského šlechtického rodu s kořeny sahajícími do druhé poloviny 10. století, kdy je poprvé doložen listinně. Po Welfech, zmíněných již v 8. století, představují Wettinové druhý nejstarší velký vladařský rod v Německu. Členové rodu se z hrabat, markrabat, lankrabat, vévodů a kurfiřtů (poslední dvě hodnosti od roku 1423) postupně stali polskými a nakonec i saskými králi – nemluvě o četných panovnických domech, do nichž Wettinové “pronikli” uzavřením sňatku. Jejich původním byl starodávňý hrad Wettin na porfyrové skále nad řekou Sálou, asi 16 kilometrů severozápadně od centra Halle nad Sálou, prvně uváděňý roku 961 (“civitas Vitin”). Rodová linie začíná spolehlivě “praotcem” (“Stammvater”) Dietrichem I., zemřevším kolem roku 976. Nicméně lze předpokládat, že už v karolínské době náleželi předkové Wettinů k říšské aristokracii. V některých dějepisných pracích se z hlubin dávnověku vynořuje další kandidát na “praotce”: jistý hrabě Friedrich I. v Harcké župě (Harzgau, též Hartingau; k území župy náleželo na severovýchodě město Halberstadt) s uváděnými letopočty 875/880. Roku 1485 se Wettinové rozdělili na dvě větve: ernestinskou (arnoštskou) a albertinskou. (Pro zajímavost: z ernestinské větve vzešla i současná britská královna, Alžběta II.) V 16. století Wettinové prosluli jako zapálení přívrženci církevního reformátora Martina Luthera (1483–1546).

Ale vraťme se z této časové odbočky zpět do 17. století, do Weißenfelsu za vlády vévody Johanna Adolfa I., otce choti hraběte Hodice. Jmenovaný vévoda zdědil ono vévodství po svém otci, vévodovi Augustu Saském (1614–1680; užíván též přídomek “ze Saska-Weißenfelsu”). August se narodil jako druhý (přeživší) syn saského kurfiřta Johanna Georga I. (1585–1656). Zatímco prvorozený syn, Johann Georg II. (1613–1680), se po smrti otcově ujal v Drážďanech kurfiřtské hodnosti, založil August, dle testamentárního ustanovení Johanna Georga I. z roku 1652, sekundogeniturní vévodství Sasko-Weißenfels, existující v letech 1656/1657–1746. Jeho dva mladší bratři založili další sekundogeniturní vévodství: Christian (1615–1691) Sasko-Merseburg (existující v letech 1656/1657–1738), Moritz (1619–1681) Sasko-Zeitz (existující v letech 1656/1657–1718).

August Saský (vévoda ze Saska-Weißenfelsu) byl již ve svých necelých čtrnácti letech, v roce 1628, zvolen administrátorem magdeburské dómské kapituly, ale svého úřadu se mohl řádně ujmout až v roce 1638; roku 1642 se trvale usídlil v Halle nad Sálou, odkud jakožto světská vrchnost spravoval bývalé Magdeburské arcibiskupství. Ze svého sídelního města učinil významné středisko raně barokní dvorské kultury; obýval tzv. Novou rezidenci. Po jeho smrti (1680) připadlo bývalé Magdeburské arcibiskupství včetně města Halle –

Weißenfels. Letecký pohled na město se zámkem. Z hmoty pravého (severního) bočního křídla zámku vystupuje kostel N. Trojice.

na základě dohod uzavřených v rámci tzv. Vestfálského míru (1648) – braniborskému kurfiřtství, kam bylo včleněno jako Magdeburské vévodství. Augustův syn a následník, již zmíněný Johann Adolf I., musel Halle opustit a přesídlit do Weißenfelsu (něco přes 30 kilometrů jižně od centra Halle), kde jeho otec již roku 1660 založil, na místě Švédy (r. 1644/1645) zpustošeného hradu, zámek Neu-Augustusburg, rodiště pozdější hraběnky Hodicové. Johann Adolf I. se ovšem nastěhoval do ještě nedostavěného zámku, a trvalo dalších čtrnáct let, nežli byla stavba – vydlážděním nádvoří – dokončena (1694).

Svědkiem dokončovacích prací na weißenfelském zámku byla i princezna Žofie, která pomalu vyrůstala v krásnou dívku. V roce 1699 navštívila s rodinou

podzimní lipský veletrh. Tam se seznámila s o šest let starším princem Georgem Wilhelmem z Braniborska-Bayreuthu (1678–1726), synem a následníkem markraběte Christiana Ernsta z Braniborska-Bayreuthu (1644–1712), věrného přívržence císaře Leopolda I., podporovatele umění a vzdělání, pocházejícího z významné dynastie Hohenzollernů. Markraběcí následník se do patnáctileté Žofie zamiloval a ještě téhož roku (1699) se s ní v Lipsku oženil a založil svou vlastní domácnost, což ho přimělo k výstavbě zámku v Erlangenu, zahájené v roce 1700 podle plánů bývalého lobkowiczského architekta Antonia della Porta (1631–1702), autora řady zámků v Čechách, mj. Roudnice nad Labem. Markrabě Christian Ernst jej roku 1697 povolal do Bayreuthu, kde tento úspěšný, velmi plodný architekt po pěti letech zemřel.

Princezna Žofie měla značný vliv na kulturní život v markrabství. Z rodného Weißenfelsu, jenž byl důležitým centrem německé raně barokní opery (zpívalo se tam výhradně v německém jazyce!), si přinesla lásku k hudbě. Nákladný život, který s chotěm vedla, však zvětšoval zadlužení země. Jako markrabě (od roku 1712) nechal Georg Wilhelm provést ne méně než padesát německých oper. Mezi skladateli, u nichž hudbu objednával, nacházíme i Georga Philippa Telemanna (1681–1767). Přes své umělecké záliby představoval však tento markrabě nevyrovnaného až pomateného vládce, neobyčejně bezcitného ke svým poddaným. Přitom ho ovládal hluboký milostný cit k choti Žofii. Její lehkovážná až koketní povaha ovšem nikterak nepřispívala k manželské pohodě a nelze tudíž hovořit o nějakém šťastném svazku. Vzájemné rozeprě vyvrcholily, když markrabě Žofii vykázal za trest do pevnosti Plassenburku nad městem Kulmbachem. Žofie nevycházela dobře ani se svou švagrovou (manželovou sestrou) Christianou Eberhardinou (1671–1727), provdanou za Augusta Silného (1670–1733), v letech 1697–1706 a 1709–1733 polského krále, v letech 1694–1733 saského kurfiřta. Z pěti dětí markraběcího páru se dospělosti dožila pouze dcera Christiane Sophie Wilhelmine (1701–1749). Po smrti Georga Wilhelma (1726) se markraběnka-vdova uchýlila na zámek v Erlangenu, kde pak strávila, uprostřed radovánek, celých osm let.

A právě v době, kdy ovdovělá markraběnka Žofie sídlila na zámku v Erlangenu, vstoupil do jejího života muž snad nejosudnější: Albert Josef říšský hrabě z Hodic a Volframic. Objevil se v její blízkosti znenadání a s nadměrnou dávkou cílevědomosti, neřku-li drzosti. Dnes už nezjistíme, co vlastně mladého Hodice, vyznáním katolíka, přivedlo na protestantskou univerzitu v Altdorfu u

Norimberka. Zlí jazykové tvrdí, že už tehdy měl markraběnku-vdovu vyhlédnutu jako bohatou partii. Však také dvůr v Erlangenu, který tam Žofie zřídila, vzbuzoval svými nevidanými světskými kratochvílemi pozornost nejen v Německu, ale i jinde v Evropě. A z Altdorfu to bylo do Erlangenu jen nějakých třicet pět kilometrů... Okázale rozmařilé a rozhazovačné Žofiino chování vyvolalo samozřejmě nelibost stávajícího markraběte, Georga Friedricha Karla (1688–1735), i příbuzenstva.

Obzvláště silné pohoršení zavládlo, když po Žofiině boku začal s železnou pravidelností vystupovat jakýsi mladý šlechtic z naprosto neznámého panství někde v Českém království – hrabě Hodic. Obavy to nebyly neopodstatněné, neboť milostný poměr postarší dámy s pohledným elegantem nakonec skončil tajným sňatkem. Již jsme se zmínili, že obřad proběhl dne 14. července 1734, snad v Bräuningshofu v sousedství erlangenského zámku – a nikoliv v kapli či v kostele, nýbrž v profánním prostředí zemědělské usedlosti. Dosud nevyjasněné okolnosti sňatku i začátky společné životní pouti manželů, podrobně popsané ve výtečné monografii profesora Milana Myšky (1933–2016) “Hrabě Hodic a jeho svět. Zámecká kultura ve Slezsku mezi barokem a osvícenstvím” (vydané v Ostravě roku 2011), připomínají více než cokoliv jiného dobrodružný román. Nicméně musel být vztah nyní již hraběnky Žofie z Hodic k manželovi natolik intenzivní, že kvůli němu přestoupila od protestantské víry na víru katolickou.

Žofie hraběnka z Hodic, rozená princezna ze Saska-Weißenfelsu, zůstala Hodicovou chotí do konce života. Zemřela na zámku ve Slezských Rudolticích a dne 9. května 1752 byla uložena v téže obci k věčnému odpočinku v kostele sv. Kateřiny. Na zámku ve Slezských Rudolticích se hrabě Hodic se svou ženou mohl usadit teprve po smrti svého otce (3. července 1741). Působení Žofie ve Slezských Rudolticích znamenalo zcela novou (a poslední) kapitolu v jejím životě. Z důvodu nedostatku přímých dokumentů nemáme bližší představu, jak se její manželství dále vyvíjelo. S určitostí víme, že jen těžko získávala peněžní prostředky, na které jí po smrti prvního chotě vyvstal nárok v markrabství Braniborsko-bayreuthském. Vzhledem k nízkým výnosům slezskorudoltického statku byli manželé do značné míry odkázáni na přísun financí z markrabství. Ačkoliv ve srovnání s Erlangenem a Weißenfelsem probíhal pobyt ve Slezských Rudolticích v daleko skromnějších poměrech, přesto se hraběti Hodicovi podařilo vytvořit ve svém sídle prostředí prostoupené kulturou a čilým společenským ruchem.

Nezastupitelnou roli přitom hrála hudba a divadlo. Na náročné hudební produkce byla Žofie ostatně zvyklá již z předchozích míst, kde žila. Ve Slezských Rudolticích vydržoval hrabě Hodic domácí kapelu, ale tíhl spíše k divadlu. Funkci kapelníka zastával v letech 1743–1750, tedy v období našeho zájmu, jistý Anton Genschka. K jeho jménu se váže první zmínka o slezskorudoltické hudební škole, určené hrabětem pro vzdělávání synů a dcer místních poddaných. O vlastní kapele se, bohužel, nedochoval dostatek záznamů, abychom si o ní vytvořili bližší představu. Svými zlatými léty prošla nejspíše až koncem šedesátých a v první polovině sedmdesátých let 18. století. Z jejího výkonu se těšil i pruský král Bedřich Veliký (1712–1786) při své návštěvě ve Slezských Rudolticích roku 1770.

V naší úvaze jsme alespoň v hrubých obrysech vypočetli osobnost Žofie hraběnky Hodicové, rozené princezny ze Saska-Weißenfelsu, a dotkli jsme se i některých směrodatných historických reálií. Nezbyvá tudíž nic jiného, nežli obrátit pozornost k Žofiinu protějšku avizovanému v názvu přenášky, k hudebnímu skladateli Georgu Friedrichu Händelovi – a posléze k okolnostem, které mohly vést až k Händelovu osobnímu setkání s hraběnkou Žofií. – Skladatelův otec, Georg Händel (1622–1697), lazebník a chirurg, široce daleko vyhlášený svou profesní dovedností, byl roku 1660 jmenován v Halle nad Sálou “tajným komořím” a “osobním chirurgem” vévody Augusta Saského (ze Saska-Weißenfelsu). Vévoda si jeho zručnosti velmi cenil – již roku 1660 mu vyléčil zlámanou paži. A v létě roku 1692 se Georgu Händelovi, sedmdesátiletému starci, podařil, společně s dalším lékařem, chirurgický zákrok vpravdě senzační: z „žaludku a těla“ šestnáctiletého selského synka vytáhl velký nůž, který nešťastný pacient spolkl v lednu 1691 při hraní. Událost se zapsala do dějin lékařství jako “případ hallského polykače nožů”. Georg Händel udržoval pracovní styky s vévodským dvorem i poté, co se vévoda Johann Adolf I. v roce 1680 přestěhoval do Weißenfelsu. Třetího února 1688 ho vévoda jmenoval svým “osobním chirurgem“ a “tajným komořím”.

Starý Händel svou ranhojičskou činnost pro vévodský dvůr ve Weißenfelsu vykonával ze svého bydliště, Halle nad Sálou, s tím, že odtamtud několikrát ročně (uvádí se, že nejméně šestkrát) do Weißenfelsu dojížděl. I stalo se, že v roce 1693 či 1694 s ním do Weißenfelsu přijel i jeho jediný syn z druhého manželství, Georg Friedrich, budoucí slavný skladatel. Prvotním pramenem, z něhož se to dozvídáme, je první kompletní Händelův životopis. Ten vyšel

anonymně jako samostatná knížka (vůbec první o jakémkoliv hudebním skladateli!) v Londýně již v roce 1760, teprve jeden rok po mistrově smrti. Jeho

[Johann nebo Jacob] Christoph Platzer (?–?): Georg Friedrich Händel (1685–1759). Miniatura z doby kolem roku 1710. Akvarel a kvaš na pergamenu. 6,77 × 4,78 cm. Podobizna nezvěstná (v roce 1948 odcizena z Händelova domu v Halle nad Sálou, Německo); známa pouze z černobílého fotografického snímku. Negativ v Händelově domě v Halle nad Sálou, Německo. Inv.č.: BS-I V02. – Nejstarší známá skladatelova podobizna. Podle jednoho dochovaného popisu byl plášť modrý a kravata (hedvábná šála?) bílá. Stříbrný filigránový rámeček byl posázen drahokamy.

autorem je ve skutečnosti John Mainwaring (1724–1807), člen Koleje sv. Jana v Cambridgi, rektor farnosti Church Stretton v anglickém hrabství Shropshire, profesor teologie na Cambridgeské univerzitě. Mainwaringovi tedy vděčíme za zprávu o Händelově návštěvě ve Weißenfelsu. A je to zpráva vskutku obširná a zevrubná. Nebude jistě od věci, přečteme-li si ji, v českém překladu, celou –

zároveň jako názornou ukázkou zdlouhavého a květnatého dobového stylu, jímž se životopisy významných osobností vyznačovaly:

„Když mu [Händelovi] nebylo ještě ani sedm let, jel se svým otcem k vévodovi ze Saska-Weisenfelsu [Weißenfelsu]. Důvodem této cesty byla jeho silná touha navštívit svého polovlastního bratra [= Carla (Karla) Händela (1649–1713), syna z otcova prvního manželství], který, mnohem starší nežli on (již dříve jsme poznamenali, že byl dítětem z druhého manželství), byl v té době vévodovým komorníkem. Jeho otec neměl v úmyslu vzít jej s sebou, a tak odjel bez něho. Chlapce jeho věku považoval za nevhodného společníka k cestě na vévodský dvůr, kde jej čekaly pracovní povinnosti. Když chlapec zjistil, že všechno jeho doprošování je marné, uchýlil se k jedinému kroku, jenž mu ke splnění jeho přání zbýval. Vyhlédl si dobu otcova odjezdu, svůj záměr zatajil před zbytkem rodiny a jal se sledovat kočár pěšky. Kočár se zřejmě zdržel, snad kvůli nerovnosti cest nebo kvůli něčemu jinému, poněvadž jej dostihl ještě před tím, nežli se více vzdálil z města. Otec, velmi překvapený jeho odvahou a poněkud rozmrzen jeho umíněností, nevěděl, co činiti. Když se syna dotázal, jak si mohl dovolit na cestu pomýšlet, byl-li tak jasně odmítnut, započal tento opět velmi naléhavě s prosbami, a to tak dojemným způsobem, že mu nebylo možno vzdorovat. Otec ho vzal do kočáru a dojel s ním ke dvoru, kde chlapce nevýslovně potěšilo setkání s jeho výše zmíněným bratrem, jehož dosud nikdy neviděl.

Toto byl první případ otcova neúspěchu, když považoval za účelné bránit sklonům svého syna nebo je odmítat. Tato záležitost vyžaduje bližšího vysvětlení před tím, nežli náležitě vylíčíme to, co se pak u dvora ve Weisenfelsu odehrálo.

Již v časném dětství Händel u sebe objevil takovou náklonnost k hudbě, že jeho otec, který vždy počítal s tím, že syn bude studovat práva, měl důvody k obavám. Všiml si, že jeho sklony nadále sílí, a tak se chopil všech prostředků, aby jim zabránil. Přísně chlapci zakázal hru na jakémkoliv hudební nástroje; nic takového nebylo doma trpěno, nesměl ani chodit do cizích domů, kde byl takovýto druh vybavení používán. Místo aby tato opatření synovy sklony omezovala, jeho vášeň se naopak zvětšovala. Nalezl způsob, jak tajně přenést do podkrovní místnosti malý klavichord. Do této místnosti se pravidelně vkrádal, když rodina spala. Než mu hudbu zakázali, dosáhl určitého pokroku, a

neúnavným cvičením v době odpočinku se zdokonalil tak dalece, že i když ho nikdo neučil, bylo u něho možno oprávněně předpovídat budoucí velikost.

Snad nebudu čtenáře obtěžovat, připomenu-li přesnou a překvapivou podobnost mezi těmito úseky raného období Händelova života a obdobnými úseky v životě Pascalově [= Blaise Pascal (1623–1662), francouzský matematik, fyzik, vynálezce, spisovatel a křesťanský filosof], zapsanými jeho sestrou. Nic se nemůže rovnat jeho zaujetí matematikou a Händelovu zaujetí hudbou: oba ve svém raném dětství předstihli to, co jiní dosahují až ve zralejším věku: učili se bez jakékoliv pomoci a navzdory nesouhlasu svých rodičů a navzdory překážkám, jež jim tito vymýšleli.

Našeho malého cestovatele jsme opustili v okamžiku, kdy přijel se svým otcem k vévodovi ze Saska-Weisenfelsu. V takovéto situaci bylo těžké jej držet mimo dosah cembal, a jeho otec se nadmíru snažil sledovat jej tak bedlivě, jak to činíval doma. Často se zmínil svým přátelům o této nezkrotné povaze svého syna. A také o tom, jak se jí všemožně snaží potlačit, ale stále s malým či vůbec žádným úspěchem. Podle něho se dalo snadno předvídat, že pokud by se to velmi brzy nepotlačilo, vyloučilo by to jakékoliv zlepšení v oboru, který pro něho vybral, a zcela by to překazilo záměry s jeho vzděláním, jež byly vypracovány a dohodnuty.

Všichni připouštěli opodstatněnost takových obav, pakliže by bylo rozhodnuto lpět na výše zmíněných záměrech. Mnozí ale zpochybňovali rozumnost takového přístupu. Zcela odůvodněně si povšimli, že tam, kde se Příroda projevuje tak silně, bývá odpor často nejen neúčinný, ale navíc i zhoubný. Někteří prohlásili, že případ dle všeho vypadá tak zoufale, že by chlapcově hře mohlo zabránit jedině uříznutí prstů. A jiní zase namítali, že by byla škoda klást mu cokoli do cesty. Takové byly pocity a prohlášení doktorových přátel s ohledem na jeho syna. Pravděpodobně by neměly žádný větší účinek, nebýt následující události, jež jejich radám zaslouženě dodala na závažnosti a oprávněnosti.

Jednoho rána se přihodilo, že když Händel hrál po skončení bohoslužeb na varhany, nacházel se v kostele vévoda. Na způsobu hry bylo něco, co upoutalo pozornost Jeho Výsosti tak silně, že jakmile se vrátila [z kostela do svých komnat], dotázala se svého komorníka, koho slyšela po bohoslužbách hrát na

varhany. Komorník odvětil, že to byl jeho bratr. A vévoda vyjádřil přání jej uvidět.

Poté co jej spatřil a vznesl všechny dotazy, jež muži vytříbeného vkusu při takových příležitostech vyslovují, řekl lékaři [= Händelovu otci], že každý otec musí vědět nejlépe, jak naloží se svými dětmi; ale pokud jde o něho samotného, bylo by dle jeho názoru až zločinem vůči obecnému prospěchu a potomkům, kdyby byl svět oloupen o tak nadějného génia!

Kostel N. Trojice na zámku ve Weißenfelsu. Pohled k oltáři. Po stranách vpravo a vlevo v I. patře vévodské empory.

Starý doktor si ovšem nadále podržel své představy ve prospěch studia práv. Ačkoliv se přesvědčil, že je téměř nezbytné před synovými sklony ustoupit (a bylo přímo jeho povinností sklonit se před vévodovou radou a pravomocí), musel překonat velké zdráhání, nežli dospěl k tomuto rozhodnutí. Uvědomoval si vévodovu dobrotu projevenou tím, že si všiml jeho syna a že vyjevil svůj názor ohledně nejlepšího způsobu jeho vzdělání. Poníženě však poprosil o svolení vysvětlit Jeho Výsosti, že i když je hudba uhlazeným uměním a vybranou zábavou, jakožto zaměstnání postrádá důstojnost, neboť jejím účelem není nic lepšího než pouhé potěšení a zábava: i kdyby jeho syn dosáhl v takovém zaměstnání jakéhokoliv stupně věhlasu, stále ještě by pro něho bylo mnohem lepší ne tak vynikající postavení v mnoha jiných zaměstnáních.

Vévoda nesouhlasil s jeho názory na hudbu jakožto zaměstnání, jelikož dle jeho mínění jsou příliš nízké a přezíravé – vynikající postavení jakéhokoliv povahy opravňuje člověka k velkým počtům. A co do prospěchu, poznamenal, že mnohem pravděpodobněji chlapec uspěje, nechá-li se mu volnost sledovat dráhu, kterou pro něho Příroda a Prozřetelnost vyznačily, než kdyby byl donucen nastoupit jinou dráhu, pro kterou není tak zaujat, ba naopak pociťuje proti ní přímo nechuť. Vévoda ukončil svou řeč prohlášením, že zdaleka nechce doporučovat hudební výuku bez jazyků či práva, bude-li možno je skloubit dohromady. Přeje si, aby vše dostalo stejnou příležitost a aby nebylo použito žádného násilí, nýbrž aby chlapci byla ponechána volnost při rozvíjení jeho přirozeného sklonu, ať již vede k jakémukoliv dobrému cíli.

Celou tuto dobu hleděl Händel upřeně na svého mocného přímluvce; i jeho uši pozorně vnímaly dojem, jaký na jeho otce zanechala rozmluva s vévodou.

Výsledek jejich rozhovoru byl tento: bylo dosaženo nejen shovívavosti vůči hudbě, nýbrž i souhlas se zaměstnáním mistra, jenž by jej po návratu do Halle dále vyučoval a pomáhal mu v postupu. Při odjezdu z Weisenfelsu mu vévoda zaplnil kapsy penězi a řekl mu s úsměvem, že míní-li svá studia vážně, dostane se mu vždy podpory.

Velké laskavosti, jež mu u dvora ve Weisenfelsu prokázali, slibný výsledek právě popsané rozmluvy, ale především přátelské a velkomyslné propuštění u vévody zaměstnávaly jeho mysl. Tyto šťastné události sloužily k podnícení oné

vrozené soutěživosti a oné zděděné ctižádosti, jež se i v tomto raném období daly u něho snadno odkrýt.

První věcí, kterou jeho otec po návratu do Halle učinil, bylo to, že jej svěřil jistému Zackawovi [= Friedrichu Wilhelmu Zachowovi (1663–1712)], jenž byl varhaníkem v katedrále [správně: v chrámu P. Marie na Tržním náměstí]. Tento muž byl ve své profesi velmi schopný a byl jak způsobilý, tak ochotný plně se věnovat jakémukoliv žákovi s mimořádným nadáním. Händel se mu zalíbil do té míry, že se mu zdálo, jako by mu nemohl projevit dosti laskavosti. Snažil se nejprve o to, aby ho seznámil se základy harmonie. Potom jeho myšlenky obrátil k umění invenčnímu; naučil ho dávat hudebním představám formu co nejdokonalejší; vytříbil jeho vkus. Vlastnil značnou sbírku italské a německé hudby. Ukázal Händelovi rozličné způsoby, jak různí národové píší a komponují, a zároveň ho upozornil na přednosti a vady každého skladatele. A aby byla jeho výchova jak praktická, tak teoretická, předepisoval mu častěji k vypracování určité úlohy, a nechal ho opisovat nevšední věci, aby je dovedl nejen hrát, ale i skládat. Tak se zdokonaloval a získával více zkušeností, nežli tomu bývá u žáků jeho věku.“

Potud tedy rozvláčné, dlouhodeché Mainwaringovo vyprávění. První otázkou, jež může být položena, je, do jaké míry můžeme Mainwaringovi důvěřovat, je-li známo, že životopis obsahuje mnoho nepřesností, ačkoliv potřebné informace autor dostal, jak se předpokládá, od samotného Händela – ať již přímo nebo zprostředkovaně. V našem případě si můžeme být jisti, že malý Händel vévodský dvůr ve Weißenfelsu skutečně navštívil, spíše ovšem až roku 1693 či 1694. Naprosto spolehlivě to potvrzuje celkově přesná informace o existenci Händelova polovlastního bratra Carla (Karla), komorníka weißenfelského vévody, která nemohla být získána od nikoho jiného než od samotného skladatele. Někteří badatelé se přiklánějí k domněnce, že malý Händel chtěl vidět spíše Carlova syna Georga Christiana (nar. 1675), svého polovlastního synovce, jenž mu byl věkově bližší. To však na věci vůbec nic nemění. Tím, kdo ve Weißenfelsu malému Händelovi umožnil přístup k varhanám a asi i k jiným hudebním nástrojům, byl s největší pravděpodobností tamní dvorní kapelník a varhaník Johann Philipp Krieger (1649–1725), neuvěřitelně plodný tvůrce německých oper, chrámové i světské hudby – z jeho tvorby se však zachoval jen malý zlomek. Mladičký Georg Friedrich Händel si jeho skladby pilně opisoval. Ostatně dnes si sotva dokážeme představit, jak ohromujícím dojmem návštěva

rušné weißenfelské rezidence na zvědavého a učenlivého měšťanského synka z Halle zapůsobila – do té chvíle nade vši pochybnost nic podobného nezažil!

Přední händelovští autoři považují Mainwaringovu zprávu vesměs za spolehlivou a – v té či oné formě – ji přebírají do svých spisů, například tito současní nebo nedávno zemřelí publicisté: Siegfried Flesch (1979), Walther Siegmund-Schultze (1980), Winton Dean (1983), Jacob Simon (1985), Christopher Hogwood (1988), Bernd Baselt (1988), Gerhard Poppe (1990), Donald Burrows (1996), Konstanze Musketa a Christiane Rieche (2009), David Hunter (2015). Proslulý hudební teoretik, spisovatel a skladatel Johann Mattheson (1681–1764), jenž Mainwaringův životopis přeložil do němčiny a roku 1761 vydal tiskem v Hamburku, překládá dotyčnou pasáž bez výhrad, třebaže by je mohl mít právě on, který Händela poznal osobně a navíc důvěrně, když bylo hallskému rodákovi osmnáct let. Neméně slovnatý hudební historik, cestovatel, spisovatel a skladatel Charles Burney (1726–1814), u nás dosud populární díky tomu, že při své druhé hudební cestě po evropském kontinentu (1772) projel také Českým královstvím (14. – 17./18. září), však ve svém veledůležitém “Nástinu Händelova života” (“Sketch of the Life of Handel”), vydaném v Londýně roku 1785 coby součást větší händelovské publikace, Weißenfels výslovně neuvádí; i on zažil Händela osobně, leč spíše zpozvzdálí. Nicméně vše ostatní u něho souhlasí s Mainwaringem:

„V raném dětství [Händel] u sebe objevil takovou vášeň k hudbě, že ji příkazy jeho otce, který pro něho zamýšlel povolání právníka, nemohly potlačit. V tomto umění dosáhl potají značného pokroku již předtím, než mu, ve věku sedmi let, otec dovolil věnovat se hudbě, seznav, že synovu pozornost je možno zaměřit pouze na hudbu, pro niž byl přírodou nadán neobyčejnými sklony a vlohami. Proto ho svěřil Zachauovi [= Friedrichu Wilhelmu Zachowovi (1663–1712)], varhaníkovi v katedrále v Halle [správně: v chrámu P. Marie na Tržním náměstí], muži výjimečných schopností ve svém povolání, kterýžto pak byl na svého žáka hrdý.“ Pozorný posluchač mající ještě v paměti slova Johna Mainwaringa si nepochybně uvědomí, že citovaný text celkem nezakrytě vychází z životopisu od jmenovaného cambridgeského profesora.

A nyní pomyslně nahlédněme do svatyně, kde malý Händel tak poutavě hrál na varhany. Touto svatyní je kostel N. Trojice na zámku ve Weißenfelsu, tvořící součást severního (při pohledu do nádvoří pravého) bočního křídla. Kostel,

jednu z předních památek raně barokní německé sakrální architektury, budovali nejlepší z umělců, které stavebník vůbec mohl sehnat. Uvedme zde pět z nich: architekt Johann Moritz Richter ml. (1647–1705), malíř Johann Oswald Harms (1643–1708), sochař Johann Heinrich Böhme st. (1636–1680), sochař Johann Heinrich Böhme ml. (1663–před 1715), štukatér Giovanni Caroveri. U Johanna Oswalda Harmse se zastavme a poznamenejme, že se od tohoto malíře dochovaly jevištní návrhy určené velmi pravděpodobně pro první dvě Händelovy opery: “Almiru, královnu kastilskou” a “Nerona”; oba tituly oslavily svou premiéru v Hamburku roku 1705. – Ale přenesme se zpět na weißenfelský zámek. Nádherně vyzdobený svatostánek zde byl vysvěcen dne 1. listopadu 1682 po dlouhých devatenácti letech výstavby (základní kámen položen dne 10. července 1663). Je to velkoryse koncipovaný síňový prostor na obdélníkovém

Varhany v kostele N. Trojice na zámku ve Weißenfelsu ve II. poschodí jižní empory. Pravděpodobně v roce 1693 nebo 1694 na ně hrál malý Georg Friedrich Händel.

půdorysu (délka 25, šířka 16 metrů) s valenou klenbou, prostupující oběma patry zámku. Kněžiště s oltářem, pod nímž se nachází hrobka weißenfelské sekundogeniturní větve Wettinů, je orientováno k severu. Západní, jižní a východní stranu obíhají dvouposchod'ové empory. Empory v prvním poschodí,

zčásti zasklené, navazují na komnaty v severním bočním zámeckém křídle a sloužily vévodské rodině.

Na jižní empoře v druhém poschodí, naproti oltáři, stojí dodnes varhany. Původní nástroj, na který hrál – k vévodskému údivu – malý Händel, se nezachoval: v roce 1839 byla varhanní skříň opatřena novým vnitřkem, poněvadž během času zcela podlehl zkáze. Osud weißenfelských zámeckých varhan, vybavených dvěma manuály a pedálem, byl ostatně poměrně pohnutý již od samého počátku. Objednány byly v roce 1668 u varhanáře Christiana Förnera (1609/1610–kol.1678), rodáka z Löbejünu u Halle nad Sálou či z Wettinu. Förner je do Weißenfelsu dodal ze své dílny v Halle v roce 1673: postavil je na zmíněné empoře. Kostel však nebyl v té době ještě dostavěn, takže varhany musely neustále odolávat vlhkosti a prašnosti ze staveniště. Dokonce v nich údajně hnízdily sovy a jiná zvířena. V roce 1680, kdy se z Halle na zámek přistěhoval vévoda Johann Adolf I. se svým dvorem, musel být z Lipska povolán varhanář Christoph Dressel (též Dressler či Dreßler; kol.1640–1686), aby poničený nástroj opravil a znovu naladil.

Po dlouhém “chození kolem horké kaše” zabývejme se však konečně naší ústřední úvahou, tj. otázkou možného osobního setkání hraběnky Žofie z Hodic a Volframic, rozené princezny ze Saska-Weißenfelsu, s hudebním skladatelem Georgem Friedrichem Händelem. Z toho, co bylo dosud řečeno, je patrné, že se oba zdržovali ve stejnou dobu na stejném místě, což je pro osobní setkání základní předpoklad. A starý Händel určitě ve Weißenfelsu setrval více dní, než splnil všechny své pracovní povinnosti. Jak a kde se ovšem weißenfelská princezna a syn hallského lazebníka a chirurga mohli spatřit? Uvědomme si také skutečnost, že v inkriminované době (1693/1694) se devíti- či desetiletá Žofie nepohybovala po weißenfelském zámku sama, nýbrž spolu s dalšími sourozenci. Tehdy v rodině vévody Johanna Adolfa I. žilo kromě ní těchto šest potomků: Magdalena Sibylla (1673–1726), budoucí vévoda Johann Georg (1677–1712; vládl 1697–1698–1712), Johanna Wilhelmine (1680–1730), budoucí vévoda Christian (1682–1736; vládl 1712–1736), Anna Maria (1683–1731) a budoucí vévoda Johann Adolf II. (1685–1746; vládl 1736–1746 jako vůbec poslední vévoda ze Saska-Weißenfelsu).

I když se celá vévodská rodina patrně zúčastnila v zámeckém kostele N. Trojice oné mše, po jejímž ukončení hrál osmi- či devítiletý Händel na varhany, je velmi

málo pravděpodobné, že by se tento nějakým způsobem dostal mezi její členy: těžko měl přístup na empory v prvním poschodí, vyhrazené pro vévodu, jeho rodinu a případné vznešené hosty. Pravděpodobnější příležitost k setkání se Žofií se mohla naskytnout, hrál-li Händel na přání vévody v širším či užším kruhu posluchačů na nějaký hudební nástroj, nejspíše na cembalo, neboť bylo zvykem, že se šlechta ráda kochala, ba přímo chlubila, podivuhodnými výkony “zázračně” nadaných dětských hudebníků. A bylo by koneckonců pochopitelné, že si vévoda Händelovy schopnosti ještě prověřil, že nezůstalo pouze při jednom jediném poslechu jeho varhanní hry po oné památné bohoslužbě. Poté co se zlomil odpor starého lazebníka a chirurga k hudbě, mohl se malý virtuóz “na zkoušku” zapojit i do hry se členy vévodské kapely; rozličné hudební produkce byly pořádány v divadelním sále, v kostele, ve vévodských komnatách i pod širým nebem. Zámecké zdivo doslova rezonovalo hudbou! Dvorní kapela mívala zpravidla 30–40 nástrojových hráčů a 10–13 chlapců vokalistů (“Kapellknaben”). – A pak ještě mohla “zapracovat” prostá náhoda: děti se i přes všudypřítomný dozor chův, vychovatelů, vychovatelek a preceptorů chovají přirozeně a nenuceně navazují kontakty se svými vrstevníky – tak tomu mohlo být i v případě princezny Žofie a Georga Friedricha.

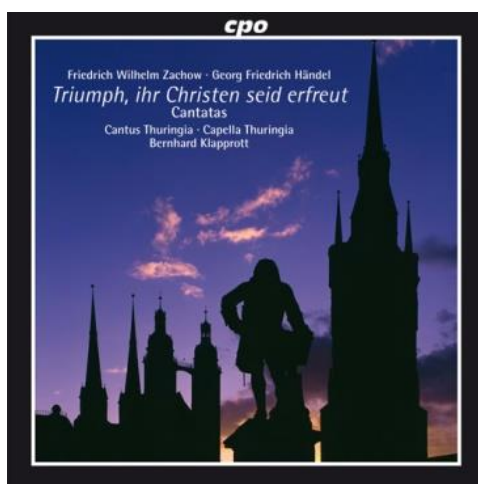
K možnému osobnímu setkání princezny Žofie a malého Händela neexistuje žádný historický dokument. Můžeme se jen dohadovat, zda tomu bylo tak či onak, a třeba i dát volný průběh své fantazii a vytvářet nejrůznější hypotézy. Jedno ale měli oba mladí lidé společné, totiž velkou lásku k hudbě, kterou čerpali také z jedinečného hudebního prostředí weißenfelského “muzického” dvora. Žofie během svého dětství, Georg Friedrich při jedné nebo více krátkých návštěvách – s otcem či, později, bez něho. Žofie v patnácti letech weißenfelský zámek opustila, aby se stala bayreuthskou markraběnkou a nakonec hraběnkou Hodicovou. Händel se v osmnácti letech rozloučil se svým rodným městem a vyrazil do světa, kde na něho čekaly závratné skladatelské úspěchy. Dostalo se něco z jeho nezaměnitelné hudby, pronikající do celé Evropy, i ke sluchu markraběnky/hraběnky Žofie? Pokud bez váhání přitakáme, ocitneme se na docela pevné půdě. Těžko si totiž lze představit, že by tomu bylo jinak – vždyť kupříkladu Händelovy opery se na území Německa průběžně hrály v Hamburku a Brunšviku. A není vůbec podstatné, zda si Žofie uhrančivé mistrovské tóny ve své paměti, jakkoliv možná podvědomě, spojila s postavou osmi- či devítiletého chlapce, který se před mnoha lety ukázal v doprovodu přísného otce na weißenfelském zámku...

Zatímco po princezně Žofii bychom dnes na weißenfelském zámku marně hledali nějakou stopu, zdobí fasádu vstupního průčelí zámeckého kostela N. Trojice, vlevo od vchodu, čtyři pamětní desky se jmény osobností, které kdysi na zámku pobývaly a zapsaly se do jeho kulturních dějin. Jsou umístěny nad sebou a kromě desek herečky Friederiky Caroliny Neuberové (1697–1760), zvané “Neuberin”, a hudebních skladatelů Johanna Sebastiana Bacha (1685–1750) a Johanna Philippa Kriegera (1649–1725) spatříme také, na druhém místě odspoda, desku se jménem Georga Friedricha Händela. Čteme na ní stručné, ale výstižné sdělení: „Seine hohe musikalische Begabung wurde an der Orgel dieser Kirche entdeckt.“ („Jeho velké hudební nadání bylo objeveno u varhan tohoto kostela.“). Nápis na desce věnované Bachovi, druhé shora, hlásá: „Joh. Seb. Bach..., der bedeutendste Musiker des 18. Jahrhunderts, war eine Zeitlang Berater der Weissenfelder Hofkapelle.“ („Joh. Seb. Bach..., nejvýznamnější hudebník 18. století, byl nějakou dobu poradcem weißenfelské dvorní kapely.“).

Přestože památek na Žofii hraběnku z Hodic a Volframic, rozenou princeznu ze Saska-Weissenfelsu, nenajdeme mnoho, přece je zde jedna, jež rozhodně stojí za zhlédnutí – je to její podobizna, kterou kolem roku 1720, snad v Drážďanech, namaloval na plátně oblíbený dánský portrétista Andreas Möller (Møller; 1684–1762?) nebo maďarský portrétista Ádám Mányoki (1673–1757). Rozměry plátna jsou 206,0 × 134,0 cm. Vidíme na něm hrdě stojící Žofii, v životní velikosti, ještě jako markraběnku z Braniborska-Bayreuthu: celou její imponující postavu v přepychových brokátových šatech jasně hnědé barvy s červeným sametovým pláštěm podšitým hermelínovou kožešinou. Živůtek s velkým dekoltem je stažen korzetem. Dvojitou sukni se zkráceným svrchním dílem nese, před divákem skryta, spodní krinolína vyrobená z voskovaného plátna nataženého přes obruče, patrně z velrybích kostic. Bíle napudrovaný účes kráší živé květiny. Levou rukou, s ladným gestem, ukazuje Žofie na markraběcí čapku ležící na ozdobném stole.

Byť je to žena již ve věku kolem třiceti pěti let, přesto z celkového dojmu, jímž na nás obraz působí, pochopíme, proč za mladších let bývala označována za jednu z nejkrásnějších německých princezen. Dílo je zaznamenáno v Drážďanském obrazovém inventáři z let 1722/1728 a je uloženo ve světoznámé drážďanské Obrazárně starých mistrů (Gemäldegalerie Alte Meister). Původně se jednalo o takzvaný “Kniestück”, čili o zobrazení lidské postavy končící v oblasti kolen. Do současného formátu bylo plátno rozšířeno

někdy po jeho zápisu do zmíněného inventáře, avšak před rokem 1741. A proč vlastně bylo nastaveno? Snad proto, aby obraz mohl být z hlediska formátu začleněn do souboru dámských podobizen na zámku Pillnitz u Drážďan. Onen proslavený soubor zdobil samostatně stojící “Venušin chrám”, zničený při požáru v roce 1818.

Přední strana krabičky ke kompaktnímu disku “Triumph, ihr Christen seid erfreut” (“Zvítězili jsme, křesťané, radujte se”). Disk obsahuje chorální kantátu “Ach Herr, mich armen Sünder straf nicht in deinem Zorn” (“Ach pane, netrestej mne, ubohého hříšníka, ve svém hněvu”), jejímž autorem je pravděpodobně mladičký Georg Friedrich Händel. Cpo (classic production osnabrück, Německo) 777 643–2, 2011.

A nyní již dosti slov. Na závěr přednášky necht’ promluví sama hudba, mnohem silnější nežli pouhá slova. Vyslechneme reprodukovanou ukázkou, která nám ozřejmí, jak asi Händel komponoval během svého učení u Friedricha Wilhelma Zachowa a následně až do odchodu, v osmnácti letech, do Hamburku na jaře roku 1703. Již víme, že u Zachowa studoval díky doporučení vévody Johanna Adolfa I. ze Saska-Weißenfelsu. Rovněž jsme se přesvědčili, že svědkyní oněch událostí na zámku ve Weißenfelsu, tak zásadních pro další Händelův život, mohla být i princezna Žofie, později provdaná za hraběte Alberta Josefa Hodice ze Slezských Rudoltic.

Za chvíli zde, ve “Slezských Versailles”, zazní chorální kantáta “Ach Herr, mich armen Sünder straf nicht in deinem Zorn” (“Ach Pane, netrestej mne, ubohého hříšníka, ve svém hněvu”) pro soprán, alt, tenor, bas, 2 hoboje, 2 zobcové flétny, 2 housle, 2 violy a basso continuo (HWV Anh. B 206). Friedrich Chrysander (1826–1901), slovuťný händelovský badatel a první vydavatel celého Händelova díla, připisuje tuto skladbu Händelovi. Dodnes však nebylo jednoznačně potvrzeno, zda ji Händel skutečně napsal. Názorová shoda vládne, až na pár výjimek, pouze v tom, že autorem je buď Zachow, nebo Händel. Uznávaný německý muzikolog Werner Braun (1926–2012), který se skladbou podrobně zabýval a v “Händelově ročence 1959” (“Händel-Jahrbuch 1959”) o ní publikoval samostatné pojednání, nechává otevřeny obě možnosti. V nejnovější době zaujal v podstatě stejné, tedy neurčité stanovisko profesor Joachim Kremer (nar. 1958) ve 4. svazku “Händelovy příručky” (“Das Händel-Handbuch”), vydaném roku 2012.

Chorální kantáta “Ach Herr, mich armen Sünder straf nicht in deinem Zorn” je důsledně koncipována v “archaickém” stylu Zachowově, avšak rozeznáme v ní již zárodky některých Händelových kompozičních postupů, jakož i podobnosti s konkrétními místy v jeho pozdějších dílech. Navíc se její hudební jazyk shoduje s tím, jak Händelovy prvotní umělecké začátky popisuje jeho přítel Johann Mattheson. Ve slavných “Základech slavobrány” (“Grundlage einer Ehren-Pforte”), které vydal svým nákladem v Hamburku v roce 1740, Mattheson doslova uvádí: „[Händel] tehdy skládal dlouhatánské árie a kantáty, jež nebraly konce a kterým se nedostávalo jak dovednosti, tak vkusu, ale nikoliv dokonalé harmonie...“ Přijmeme-li úvahu o Händelově autorství, navzdory rozcházejícím se názorům předních odborníků, jako opodstatněnou, zařadíme kantátu z hlediska tvůrčí vyspělosti nejspíše až na samý konec jeho hallského období.

Textově kantáta vychází ze šesti strof chorálu “Ach Herr, mich armen Sünder straf nicht in deinem Zorn” od faráře Cyriaca Schneegaße (Cyriacus Schneegaß; 1546–1597) z městečka Friedrichrody (Friedrichroda) v Durynsku a zpracovává melodii z hymnu “Herzlich tut mich verlangen nach einem selgen End” (“Z celého srdce toužím po blaženém konci”). Každý z veršů je pojat jakožto samostatná věta, což umožňuje uplatnit různé kompoziční techniky a styly. Autor jako by zde skládal “mistrovskou zkoušku” dokládající jeho “řemeslnou zručnost”.

V CD nahrávce firmy “cpo” (“classic production osnabrück”, Německo) z roku 2011 se představí členové vokálně-instrumentálního souboru Cantus Thuringia & Capella, založeného, ve Výmaru, Bernhardem Klapprottem a Christophem Dittmarem. Zpívat budou Gudrun Sidonie Otto (soprán), Christoph Dittmar (alt), Mirko Ludwig (tenor) a Guillaume Olry (bas). Provedení, vyznačující se naprosto špičkovou úrovní a trvající přes 22 minut, bude řídit Bernhard Klapprott. Nahrávka, budiž zdůrazněno, byla vydána ve světové premiéře.

Text kantáty s překladem do češtiny a obsazením:

Verš (Versus) 1 *Adagio*

[soprán, hoboje, fagot, smyčce a basso continuo]

Ach Herr, mich armen Sünder
Straf nicht in deinem Zorn!
Dein’n ernsten Grimm doch linder,
Sonst ist’s mit mir verlor’n.
Ach Herr, wollst mir vergeben
Mein Sünd’ und gnädig sein,
Daß ich mag ewig leben,
Entflieh’n der Höllen Pein.

Ach Pane, netrestej mne,
Ubohého hříšníka, ve svém hněvu!
Utiš přec svou zlost,
Jinak budu ztracen.
Ach Pane, odpusť mi
Můj hřích a buď milostiv,
Bych mohl věčně žíti
A unikl mukám pekelným.

Verš 2

[soprán, alt, tenor, bas, basso continuo]

Heil du mich lieber Herre,
Denn ich bin krank und schwach,
Mein Herz, betrübet sehre,
Leidet groß Ungemach.
Mein' Gebeine sind erschrocken,
Mir ist sehr angst und bang,
Mein' Seel' ist sehr erschrocken,
Ach, du Herr, wie so lang?

Uzdrav mě, milý Pane,
Neb jsem nemocen a sláb,
Mé srdce, tak zkormoucené,
Trpí velkou nesnází.
Mé kosti jsou zděšeny,
Strachuji se, je mi úzko,
Má duše je velmi zděšena,
Ach, Pane, proč tak dlouho?

Verš 3

[tenor, zobcové flétny, basso continuo]

Herr, tröst' mir mein Gemüte,
Mein Seel' rett', lieber Gott,
Von wegen deiner Güte
Hilf mir aus aller Not.
Im Tod ist alles stille,
Da denkt man deiner nicht:
Wer will auch in der Hölle dir danken ewiglich?

Pane, utěš mou mysl,
Zachraň mou duši, milý Bože,
Svou dobrotou
Pomoz mi ze vší nouze.
Ve smrti všechno ztichne,

Neb nikdo na tě nemyslí:
Kdo chtěl by ti v pekle děkovat?

Verš 4

[soprán, alt, hoboje, smyčce, basso continuo]

Ich bin vom Seufzen müde,
Hab' weder Kraft noch Macht,
In großem Schweiß ich liege
Durchaus die ganze Nacht.
Mein Lager naß von Tränen,
Mein' Gestalt für Trauren alt,
Zu Tod ich mich fast gräme,
Die Angst ist mannigfalt.

Vzlykotem jsem unaven,
Nemám sílu ani moc,
Ležím celý zpocený
Po celou noc.
Mé lože zvlhlo slzami,
Mé tělo hořem zestárlo,
K smrti se téměř usoužím,
Strach má tolik podob.

Verš 5 *Poco presto – Adagio – Poco presto*

[tenor, bas, zobcové flétny v unisonu, fagot, smyčce, basso continuo]

Weicht, weicht, ihr Übeltäter,
Mir ist geholfen schon,
Weicht, weicht!
Der Herr ist mein Erretter,
Er nimmt mein Flehen an.
Er hört mein weinend Stimme.
Es müssen fallen all' die sind meine Feinde,
Und schändlich kommen um.
Weicht, weicht, ihr Übeltäter,

Mir ist geholfen schon,
Weicht, weicht!

Ustupte, ustupte, zločinci,
Již mi bylo pomůženo,
Ustupte, ustupte!
Pán je mým zachráncem,
On přijme mé snažné prosby,
Uslyší, jak pláči.
Moji nepřátelé musí padnout
A zhynout s ostudou.
Ustupte, ustupte, zločinci,
Již mi bylo pomůženo,
Ustupte, ustupte!

Verš 6 *Grave*

[soprán, alt, tenor, bas, hoboje, fagot, smyčce, basso continuo]

Ehr sei in's Himmels Throne
Mit hohem Ruhm und Preis
Dem Vater und dem Sohne,
Und auch zu gleicher Weis'
Dem heiligen Geist mit Ehren
In alle Ewigkeit.
Der woll' uns all'n bescheren
Die ewge Seeligkeit.

Sláva budiž trůnu nebes
S velkou ctí a chválou
Otcí a synovi,
A stejně tak
Sláva Duchu svatému
Na vší věčnosti.
Kéž nám všem dopřeje
Věčnou blaženost.

Zámek ve Slezských Rudolticích. Současný stav.

Výběr použité literatury

Barna, István: Wenn Händel ein Tagebuch geführt hätte... Deutsch von Irene Rübberdt. Corvina Kiadó, Budapest 1985; str. 8.

Baselt, Bernd: Thematisch-systematisches Verzeichnis: Instrumentalwerke. Pasticci und Fragmente, in: Händel-Handbuch. Band 3. VEB Deutscher Verlag für Musik Leipzig, Leipzig 1986; str. 405, 413, 414.

Georg Friedrich Händel. Mit 55 Abbildungen, zusammengestellt von Edwin Werner. VEB Bibliographisches Institut Leipzig, Leipzig 1988; str. 18–20, 104.

Braun, Werner: Zur Choralkantate „Ach Herr, mich armen Sünder“, in: Händel-Jahrbuch 1959. 5. Jahrgang. Herausgegeben von der Georg-Friedrich-Händel-Gesellschaft. Deutscher Verlag für Musik Leipzig, Leipzig 1959; str. 100–106.

Echtheits- und Datierungsfragen im vokalen Frühwerk Georg Friedrich Händels, in: Händel-Ehrung der Deutschen Demokratischen Republik. Halle 11. – 19. April 1959. Konferenzbericht. Deutscher Verlag für Musik Leipzig, Leipzig 1961; str. 64.

Burney, Charles: Sketch of the Life of Handel, in: An Account of the Musical Performances in Westminster-Abbey, and the Pantheon, May 26th, 27th, 29th; and June the 3rd, and 5th, 1784. In Commemoration of Handel. Printed for the Benefit of the Musical Fund, London 1785. Facsimile: published by Travis & Emery, London 2003; str. 2, 3.

Burrows, Donald: Handel. Oxford University Press, Oxford 1996; str. 1, 2, 3–7.

- Dean, Winton: *The New Grove Handel. Work-list by Anthony Hicks*. W. W. Norton & Company. New York-London 1983; str. 1, 2.
- Deutsch, Otto Erich: *Dokumente zu Leben und Schaffen*, in: *Händel-Handbuch*, Band 4. Auf der Grundlage von "Otto Erich Deutsch – Handel. A Documentary Biography" herausgegeben von der Editionsleitung der Hallischen Händel-Ausgabe. VEB Deutscher Verlag für Musik Leipzig, Leipzig 1985; str. 7, 9–12.
- Dremel, Erik: *Zur Halleschen Kantaten-Schule*, in: *Triumph, ihr Christen seid erfreut*. CD, Booklet. Cpo (classic production osnabrück) 777 643–2, Georgsmarienhütte 2011; str. 12, 13.
- Flesch, Siegfried: *Georg Friedrich Händel. Lebens- und Schaffensdaten*. Sonderdruck aus "Händel-Handbuch, Band 1", herausgegeben vom Kuratorium der Georg-Friedrich-Händel-Stiftung von Dr. Walter Eisen und Dr. Margret Eisen. VEB Deutscher Verlag für Musik Leipzig, Leipzig 1979; str. 14, 16–26.
- Gehrlein, Thomas: *Das Kurfürstliche Haus Sachsen. Kurfürsten von Sachsen sowie Herzöge von Sachsen-Weißenfels, Sachsen-Merseburg und Sachsen-Zeitz aus der Dynastie Wettin*. Börde-Verlag Theresia Platte, Werl (Westfalen) 2015; str. 7, 9, 26–28, 40–45, 47–53, 65–67, 69–73, 79, 83–87, 92, 96–100.
- Hogwood, Christopher: *Handel. Chronological Table by Anthony Hicks*. Thames and Hudson, London 1988 (first paperback edition); str. 12–15.
- Hunter, David: *The Lives of George Frideric Handel*. The Boydell Press, Woodbridge (Suffolk) 2015; str. 148–150, 251, 252.
- Chrysander, Friedrich: *G. F. Händel. Erster Band. Zweite, unveränderte Auflage*. Breitkopf & Härtel, Leipzig 1919; str. 63, 64.
- Kessler, Hans Joachim/Kessler, Konrad: *Zeitreise durch Halle. Ausflüge in die Vergangenheit*. 1. Auflage. Wartberg Verlag, Gudensberg-Gleichen 2006; str. 18, 19.
- Klein, Otto: *Prinzessin Sophia von Sachsen-Weißenfels. Weißenfelscher Barockgeschichten*. 1. Auflage. arpsVerlag, Weißenfels 2014; str. 102–113, 165–184.
- Köhler, Mathias: *St. Marien und Schloßkirche St. Trinitatis Weißenfels*. Verlag Schnell & Steiner, München 1993; str. 20–30.
- Kremer, Joachim: *Händels Verhältnis zur evangelischen Kirchenmusik*, in: *Das Händel-Handbuch*. Band 4. *Händels Kirchenmusik und vokale Kammermusik*. Herausgegeben von Hans Joachim Marx in Verbindung mit Michele Calella. Laaber-Verlag, Laaber 2012; str. 20–24.
- Maclagan, Michael: *Lines of Succession. Heraldry of the Royal Families of Europe*. Tables by Jiří Louda. Macdonald Illustrated, London 1991; str. 199–201.
- Mainwaring, John: *Memoirs of the Life of the Late George Frederic Handel. To which is added, A Catalogue of his Works, and Observations upon them*. Robert and James Dodsley, London 1760; str. 2–15.
- Georg Friderich Händels Lebensbeschreibung, nebst einem Verzeichnisse seiner Ausübungswerke und deren Beurtheilung; übersetzt, auch mit einigen Anmerkungen*,

absonderlich über den hamburgischen Artikel, versehen vom Legations-Rath Mattheson. Auf Kosten des Übersetzers, Hamburg 1761. Faksimile der Ausgabe Hamburg 1761. Mit einem Nachwort von Walther Siegmund-Schultze. VEB Deutscher Verlag für Musik Leipzig, Leipzig 1976; str. 1–10.

Marx, Hans Joachim: Harms, Johann Oswald, in: Das Händel-Handbuch. Band 1. Händel und seine Zeitgenossen. Eine biographische Enzyklopädie von Hans Joachim Marx. Teilband 1. Laaber-Verlag, Laaber 2008; str. 525, 526.

Marx, Hans Joachim/Voss, Steffen: Die G. F. Händel zugeschriebenen Kompositionen, 1700–1800 – The compositions attributed to G. F. Handel, 1700–1800. (HWV Anh. B). Georg Olms Verlag, Hildesheim-Zürich-New York 2017; str. 118–120.

Mattheson, Johann: Händel (ex liter. & familiar.), in: Grundlage einer Ehren-Pforte, woran der Tüchtigsten Capellmeister, Componisten, Musikgelehrten, Tonkünstler etc. Leben, Wercke, Verdienste etc. erscheinen sollen. Zum fernern Ausbau angegeben von Mattheson. In Verlegung des Verfassers, Hamburg 1740; str. 93.

Musketa, Konstanze (ed.)/Rieche, Christiane (ed.): Händel der Europäer. Führer durch die Ausstellung im Händel-Haus. Händel-Haus, Halle an der Saale 2009; str. 33, 46, 47.

Myška, Milan: Hrabě Hodic a jeho svět. Zámecká kultura ve Slezsku mezi barokem a osvícenstvím. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava 2011; str. 67, 73–107, 154, 155, 164.

Polka, Pavel: Triumf času a pravdy. Vyprávění o životě, díle a dědictví hudebního skladatele Georga Friedricha Händela. Česká Händelova společnost, Praha 1991; str. 16–18, 131, 138, 159, 201, 202, 232, 233, 278, ilustr. 13–15, 172, 173.

Poppe, Gerhard: Beobachtungen zu “Georg Friderich Händels Lebensbeschreibung” von John Mainwaring und Johann Mattheson, in: Händel-Jahrbuch 1990. 36. Jahrgang. Herausgegeben von der Georg-Friedrich-Händel-Gesellschaft. VEB Deutscher Verlag für Musik Leipzig, Leipzig 1990; str. 178, 179.

Rackwitz, Werner: Georg Friedrich Händel. Lebensbeschreibung in Bildern. VEB Deutscher Verlag für Musik Leipzig, Leipzig 1986; str. 6, 7, 37.

Ramm, Peter: Pfalz und Schloß zu Merseburg. Merseburger Land – Beiträge zur Geschichte und Kultur des Kreises Merseburg. Sonderheft 18 (1983). Museum Merseburg, Merseburg 1983; str. 37, 39, 86.

Riemer-Ranscht, Susanne/Riemer, Jörg: Weißenfels. Der Stadtführer. Verlag Janos Stekovics, Döbeln 2007; str. 3, 4, 34–40.

Säckl, Joachim (ed.)/Heise, Karin (ed.): Barocke Fürstenresidenzen an Saale, Unstrut und Elster. Herausgegeben vom Museumsverbund Die fünf Ungleichen e.V. und dem Museum Schloss Moritzburg Zeitz. Michael Imhof Verlag, Petersberg 2007; str. 60, 61, 83, 84, 119, 120.

Schmiedecke, Adolf: Schloß Neu-Augustusburg, in: Schloß Neu-Augustusburg. Herausgegeben von Rat der Stadt Weißenfels gemeinsam mit dem Kulturbund der DDR,

Interessengemeinschaft Heimatgeschichte Weißenfels. 2. überarbeitete Auflage. Weißenfels 1985; str. 8–27.

Schütte, Ulrich: Schloß Neu-Augustusburg in Weißenfels und die Schloßbaukunst des 17. Jahrhunderts, in: Die Oper am Weißenfelser Hof. Mit 50 Abbildungen. Herausgegeben von Eleonore Sent für das Museum Weißenfels. Hain Verlag, Rudolstadt 1996; str. 11–17.

Siegmund-Schultze, Walther: Georg Friedrich Händel. 4., überarbeitete Auflage. VEB Deutscher Verlag für Musik Leipzig, Leipzig 1980; str. 11.

Simon, Jacob (ed.): Handel. A Celebration of his Life and Times. 1685–1759. Published for the exhibition held from 8 November 1985 to 23 February 1986 at the National Portrait Gallery, London. National Portrait Gallery, London 1985; str. 51, 236, 237.

Winkler, Kurt (ed.) a kol.: Preußen und Sachsen. Szenen einer Nachbarschaft. Erste Brandenburgische Landesausstellung, Schloß Doberlug 2014. Herausgegeben für das Haus der Brandenburgisch-Preußischen Geschichte. Sandstein Verlag, Dresden 2014; str. 47, 61, 88, 89, 527.

Zauft, Karin/Pantenius, Michael: Musikleben in Sachsen-Anhalt. Reiseführer. Mitteldeutscher Verlag, Halle an der Saale 2009; str. 91–95, 98, 99.

Zimmermann, Ingo: Sachsens Markgrafen, Kurfürsten und Könige. Die Wettiner in der meißnisch-sächsischen Geschichte. 1. Auflage. Berliner Verlags-Anstalt Union, Berlin 1990; str. 41, 60, 63, 80.

Kromě výše uvedené literatury bylo při práci na této přednášce navštíveno nescíslné množství internetových stránek, především tehdy, kdy bylo nutné získat údaje, které nebyly v dostupné literatuře k dispozici. Pokud se vyskytly pochybnosti, zda určité informace v tištěných pramenech jsou správné či aktuální, byly tyto ověřovány rovněž na Internetu. Internetové zdroje byly použity zásadně s ohledem na jejich zjevnou spolehlivost. V případě titulů “Mainwaring, John: Memoirs of the Life of the Late George Frederic Handel...” a “Mattheson, Johann: Händel...” byly použity skeny předmětných publikací umístěné na Internetu – to plnohodnotně nahradilo práci se skutečným tištěným materiálem.

Zvláštní poděkování náleží Petru Tylínkovi, oděvnímu návrháři, módnímu teoretikovi a pedagogovi, za vysvětlující popis oděvu Žofie markraběnky z Braniborska-Bayreuthu (1684–1752) na olejomalbě od Andream Möllera nebo Ádáma Mányokiho z doby kolem roku 1720.

Název přednášky v němčině:

Die Gemahlin des Grafen Hoditz aus Roßwald und Georg Friedrich Händel. Betrachtungen über mögliche persönliche Begegnung der Gräfin Sophia geb. Prinzessin von Sachsen-Weißenfels (1684–1752) und des berühmten Komponisten.

Název přednášky v angličtině:

Consort of Count Hoditz from Roßwald and George Frideric Handel. Reflections on a Possible Personal Encounter of Countess Sophia née Princess of Saxe-Weißenfels (1684–1752) and the Famous Composer.

Autor:

Pavel Polka (nar. 1957)

Pořadatel kulturních a vzdělávacích akcí, händelovský badatel a sběratel, předseda České Händelovy společnosti, z.s., autor monografie o G. F. Händelovi “Triumf času a pravdy” (1991), člen mezinárodní Společnosti Georga Friedricha Händela se sídlem v Halle nad Sálou. Kromě Československa/České republiky publikoval v Německu, USA a Velké Británii. Autor webových stránek České Händelovy společnosti, z.s. (“www.haendel.cz”). V hudebně-pořadatelské oblasti naposledy hlavní producent scénických provedení opery Jeana-Baptisty Lullyho “Armide” v zámeckém divadle ve Valticích dne 24. a 25. srpna 2017.

Malá Plynární 4/1454

170 00 Praha 7

E-mail: info@haendel.cz

Tel.: 266712203, 737189747

Fax: 266712203

V Praze dne 15. srpna 2017.